

УДК 821.161.2: 82-1

Цепкало Т.О.

МІФОЛОГЕМА МІСЯЦЯ В ПОЕЗІЇ Б.-І. АНТОНИЧА

Херсонський державний університет

У дослідженні розглядається інтерпретація образу місяця в поезії відомого українського поета Б.-І. Антонича з погляду міфопоетики. Міфологема місяця вивчається крізь призму народного світобачення та відповідно до світових культурних надбань. Велика увага приділяється аналізу авторського міфотворення та визначенню ролі лунарного образу для відображення авторської картини світу.

Ключові слова: архетипний образ, міфологема місяця, символ, міфопоетика, міфотворення.

Ритуально-міфологічний аналіз художнього простору письменника на сучасному етапі набуває все більшого значення для осмислення та глибокого розуміння авторського світовідчуття. Чуттєві образи, емпіричний досвід, апріорні знання реалізуються у міфосвідомості та передаються через міфотворчість. Завдяки вивченню міфопоетичних особливостей літературного твору стає можливим розкодування міфологічного змісту художнього тексту та виражених у ньому авторських інтенцій. Авторський код утілюється в образних конструкціях, міфологічних схемах, мотивах, образах, котрі є засобом віддзеркалення особистого світосприйняття та загальнокультурних світових надбань.

Сучасна літературознавча наука рясніє ґрунтовними дослідженнями творчості Б.-І. Антонича у міфологічному руслі. Так, О.Пономаренко розглядала ідейно-філософські аспекти неповторного міфосвіту поета та засоби його творення. Окремо дослідниця вивчала також астральну символіку митця, розділяючи образи світил на централізовані та децентралізовані. О.Буряк визначала типологічні та індивідуальні ознаки міфологізму художнього

мислення Б.-І. Антонича, розкривала функціональну роль цих ознак у творенні індивідуального авторського міфу. О.Дуброва аналізувала архетипний шар поезики українського лірика в межах архетипології першостихій та першообразів колективного підсвідомого у типологічному порівнянні з американським поетом В.Вітменом. Я.Рубан провела комплексне дослідження авторської свідомості Богдана-Ігоря Антонича, з'ясувала механізм формування суб'єктивної художньої реальності, розкрила синтез світоглядних концепцій та мотивів у ліричних текстах автора. Фрагментарно цих же проблем у своїх дослідженнях торкалися І.Бетко, А.Бондаренко, О.Кирильчук, О.Ковальова, Д.Кручій, Н.Мафтин, Г.Токмань та інші. Міфологема місяця в поезії лемківського поета та її вплив на відображення авторського світогляду окремо не вивчалися, а тому вважаємо за необхідне у нашому дослідженні висвітлити ці питання.

Творчість Б.-І.Антонича позначена яскравим віталістичним струменем, що виражається як на ідейному, так і на образному рівнях. Усі архетипні образи, що їх використовує митець у своїй ліриці, несуть особливе міфологічно-філософське навантаження, що втілюється опосередковано через специфічні поетичні засоби, відображаючи нетрадиційне мислення поета. Неординарне бачення автором світу простежується також і в манері зображення міфологеми місяця.

Оптимістичним настроєм сповнена поезія Б.-І.Антонича «Ніч» зі збірки «Привітання життя», де світло місяця, що передається метафорою *місяць срібло лє*, постає уособленням нічної краси («Однак буває ніч погідна, як місяць срібло лє на сад, / і тишею тебе вливає, пахучим, пінявим вином» [1, с.80]). Оприявлена тут синестезія реальності, що одночасно втілюється у різних чуттєвих вимірах (зоровому, слуховому, смаковому), в поетичному просторі реалізує сприйняття цілісності світу та співвідношення свідомого і несвідомого в процесі міфотворення.

Синкретизм різних форм сприйняття дійсності у художньому творі зумовлює вираження імпліцитних смислів. Тонкі семантичні нюанси у

творчості Б.-І.Антонича витворюються за допомогою звукових образів, що виступають не тільки складовою частиною архітекτονіки його віршів, а й стають одним із найважливіших засобів творення індивідуальної міфології. Так, образ місяця у деяких творах митця передається за допомогою звукових метафор. Наприклад, у поезії «Елегія про співучі двері» (*«Шалений місяць – мрійний тенор / веде містичну пісню тьми»* [1, с.119]) нічне світило уособлюється в образі провідного співака, що керує темрявою силою музики. Таким чином, стверджується стрижнева роль місяця на нічному небі. Неоднозначність у трактуванні цього астрального образу викликає контрастне означення його *шаленим* та *мрійним*, що вказує на масштабність та неординарність мислення автора.

У поезії «Весіння ніч» зі збірки «Книга Лева» лемківський поет також удається до прийому синестезійного сприйняття світу, де переплітаються і синтезуються різні чуттєві асоціації. Завдяки такому синестезійному мисленню Б.-І.Антонич наділяє нічне світило голосом (*«Карузо ночі – тенор місяць / у скриньці радієвій кличе»* [1, с.164]), що звучить із радіоприймача. Перифраз *Карузо ночі* детермінує місяць у синестезійний образ та вказує на його магістральну роль у нічному житті, оскільки відомий італійський оперний співак Енріке Карузо, з котрим порівнюється місяць, був провідним солістом у нью-йоркському театрі «Метрополітен-опера».

Дещо інший характер зображення має лунарний образ у вірші «Концерт з Меркурія» зі збірки «Ротації». Виражаючись звуковими метафорами, ніч та місяць нерозривно пов'язані одне з одним (*«В радіостанції надхненний спікер накладає / на ночі грамофон холодний місяця кружок»* [1, с.240]), проте синестезійного накладання образів тут немає. Здебільшого автор послуговується асоціативним мисленням для поетичного вираження образів.

На основі асоціативного порівняння вибудовується образ місяця в поезії «Зелена елегія»: *«Вечором місяць – на стелі неба завішена лампа»* [1, с.76]. У такому метафоричному порівнянні митець відсуває нічне світило на друге місце після сонця, оскільки *завішена лампа* дає мало світла, як і місяць, що лише

відбиває сонячне сяйво. Явища навколишнього світу тут лягають на площину сучасного поетові життя й, реалізуючись у метафоричному образі, виражають його світобачення.

У багатьох поезіях Б.-І.Антонича місяць постає в образі монети, що також базується на асоціативному сприйнятті навколишньої дійсності та на основі візуальної подібності. Наприклад, у поезії «De morte, ч.2 (Смерть)» читаємо: *«Бо кожний із людей життю є брат, / ніхто не хоче вмерти, / аж ніч заплатить місяць – золотий дукат – / завдаток смерті»* [1, с.90]. «За народними уявленнями, ніч – мати смерті та сну» [2, с.336], а тому цілком логічним є те, що в міфотворчості лемківського поета саме ніч викупує у смерті життя людини. Нічне світило тут постає посередником між життям і смертю, що відповідає засадам світової міфології, згідно якої якої сфера місяця сприймається «як межа між дольним світом тління та безладного руху і горним світом нетління» [3, с.464].

У поезії ж «На шляху» зі збірки «Три перстені» лунарний образ також ініціюється образом копійки, проте смислова конотація його дещо інша: *«І день ховає місяць в кручу, / мов у кишеню гріш старий»* [1, с.132]. Розгорнуте метафоричне порівняння в цих рядках виражає не тільки зміну дня і ночі, а й їх боротьбу, оскільки «День і Ніч у переказах та й у самій природі протистоять один одному» [5, с.497]. Місяць в образі старого гроша має емотивно-оцінний характер і виступає демінутивним формантом, що виражає превалювання світлої частини доби над темною та безсилля місяця перед приходом ранку.

Проте у вірші «Фіялки», де лунарний образ також зображується в демінутивному форматі, Б.-І.Антонич подає абсолютно протилежну метафоричну картину, в якій саме місяць перемагає день: *«Фіялки й телефонна трубка / заворожливим сяйвом кличе, / і місяць, мов червона губка, / змиває попіл дня з обличчя»* [1, с.166]. Таким чином, міфологемою місяця передається закінчення дня, а червоний колір як символ перемоги підкреслює силу та функціональність місяця. Амбівалентність тлумачення цього образу викликане

порівнянням його із губкою, що зменшує його вагомість та відносить до другорядних образів.

Подібним мотивом просякнута й поезія «Слово до розстріляних», де місяць постає в образі хустинки, що витирає кров: *«Це правда: / кров з каміння може змити дощ, / червона місяця хустина може стерти, / але наймення ваші / багряніші від рож / горять у пам'яті на плитах незатертих»* [1, с.186]. Метафорика даного прикладу створює враження емоційного нагнітання смислових та емоційно-експресивних конотацій і, таким чином, надає образіві місяця символічного значення очищення й опосередковано вказує на плин часу та приналежність до історії рідного народу.

Зв'язок нічного світила із кров'ю проступає і в поезії «Слово про чорний полк». «Кров – осереддя і символ життя, субстанція життєвої сили, оселя душі» [2, с.255], а тому наділення місяця цією субстанцією означає його одухотворення й надання йому життєвої енергії. У Б.-І.Антонича читаємо: *«Ліс вбитих в небо списів коле місяць, кров руда тече із нього»* [1, с.187]. За допомогою такої метафоричної образності автор прагне підкреслити трагедію вбивства африканського племені. Кров же тут, окрім життєдайної функції, має ідейно-сміслову навантаженість зі значенням загибелі, оскільки вона «завжди з'являється у тривожному, лиховісному і смертоносному контексті» [2, с.256]. Таким чином, убитий списами чорного полку місяць символізує смерть, жорстокість та несправедливість.

Також лемківський поет у своїй творчості звертається до символу мертвого місяця, що сприймається як металогічний образ і виражається смисловими зв'язками в межах художнього підтексту. Так, у поезії «Елегія про перстень ночі» (*«(...) і місяць мертвий, місяць синій / відчиняє п'ять брам ночі / над містом чорним та іскристим»* [1, с.143]) вербально виражений зміст передає значення лунарного образу як передвісника ночі, проте у контексті вловлюється й інша семантична інформація, що поєднує різні світоглядні концепції автора. Образ мертвого місяця жодним чином не означає його смерть, а

використовується для підсилення таємничості, імпліцитно вказує на те, що нічне світило є тихим, мовчазним і непомітним для людей.

Таким чином, можна констатувати, що Б.-І.Антоничеві властиві різноплановість та неоднозначність асоціацій у зображенні астрального образу. Так, митець у своїй поезії асоціює місяць із келихом вина («*Червінці дзвонять на столі / і місяць – найхмільніший келих*» [1, с.132], «Корчма»), із перснем («*Місяць – таємничий перстень, / вправлений у ночі гебан*» [1, с.149], «Ніч на площі Юра»), із калачем («*(...)коли над ними місяць лине / вівсяним калачем!*» [1, с.184], «Черемхи»), із цвяхом («*Земля – червона бляха, місяць в обрій вгруз найгрубішим / цвяхом*» [1, с.190], «Слово про забутий полк») і навіть із горіхом («*(...) місяць – на ялинці неба золотий горіх*» [с.278], «Різдво»). Саме завдяки таким різноманітним асоціаціям відбувається індивідуально-авторське міфотворення, що виявляє своєрідність світобачення митця та неординарність його мислення.

Вартими уваги та цікавими з погляду міфоаналізу у поетичній творчості Б.-І.Антонича, на нашу думку, є також незвичайні та неповторні метафоричні порівняння, що стосуються лунарного образу. Наприклад, у вірші «Країна Благовіщення»: «*Мов два дракони, сонце й місяць, зорі – галич, / І білі села, й білий жар, і білість куряв*» [1, с.222]. Тут автор моделює своєрідну міфологічну парадигму на основі фантастичних постатей. Через денне та нічне світила, що уособлені образами вогнедишних драконів, увиразнюється мотив вогненної сили, якою наділені ці астральні тіла. А тому метафоричне порівняння, застосоване митцем у даній поезії, цілком виправдане. Якщо у східних країнах дракон уважається доброзичливою священною істотою, то на Заході він «вивергає полум'я і являє силу, з котрою доводиться рахуватися. В ньому нема нічого від доброго й сприятливого символізму східного дракона» [4, с.140]. Таким чином, лемківський поет, відображаючи світоглядні геноми людства, створює власні варіації традиційного сюжету, перекодовуючи та увиразнюючи глибинні смислопороджуючі комплекси.

Проте Б.-І. Антонич у своїй художній творчості оперує також колективним культурним кодом, зберігаючи та продовжуючи розвиток світової міфології. У зображенні лунарного образу в поезії «Дівчина з диском» митець апелює до античної культури: *«Гляджу захоплений по оболоні / і слова вигукнути з уст не можу, / гляджу на тебе горду, гарну, гожу, / і як стоїш, застигла у розгоні, / струнка Діано з місяцем в долоні»* [1, с.53]. Захоплюючись красою юної спортсменки, ліричний герой возвеличує її образом давньоримської богині, що в античній міфології була уособленням місяця та спортивної грації. «Цнотлива богиня Артеміда (Діана) зазвичай зображувалась із півмісяцем в руках або на голові» [4, с.121]. Отже, автор у своєму вірші віддзеркалює первісну міфологічну свідомість, модифікуючи її сучасними йому реаліями.

Стираючи грані між міфічним та реальним, Б.-І.Антонич моделює нову художню дійсність, що синтезує у собі сакральний та профанний світи, поєднує християнські та язичницькі уявлення. Показовим у цьому плані є вірш «Різдво», де автор розширює межі цілісного корпусу міфології, вплітаючи в біблійну легенду про народження Ісуса Христа язичницькі мотиви: *«Народився Бог на санях / в лемківському містечку Дуклі. / Прийшли лемки у криснях / і принесли місяць круглий»* [1, с.138]. Лемківський світ постає тлом, на якому відбувається важлива християнська подія, переносячи сакральне дійство в сучасну реальність та переплітаючи релігійний сюжет із язичницькими віруваннями. Символічним тут виступає образ місяця, що в язичницькій світоглядній системі безпосередньо пов'язаний із народженням нового світу, а в християнській обрядовості на Різдво святкують свято народження місяця [2, с.421]. Таким чином, тут яскраво представлений віталістичний струмінь Антоничевої філософії та теологічні уявлення митця.

Отже, міфологема місяця у Б.-І.Антонича репрезентує особливості його світоглядного континууму й утілює в собі міфологічні засади української та світової міфології, реалізуючись через метафоризовано-асоціативні зіставлення, серед яких найяскравішими є звукові метафори. Асоціативне мислення лемківського поета стає чинником індивідуально-авторського міфотворення,

відповідно до якого лунарний образ набуває семантично нових конотацій. Митець подає нічне світило і як символ життєвого начала, і як символ смерті, жорсткості, страху, поєднуючи ці гранично протилежні категорії в одній метафоричній моделі, що засвідчує поетичну майстерність Б.-І.Антонича.

Література:

1. Антонич Б.-І. Повне зібрання творів / Богдан-Ігор Антонич; Передм. М. Ільницького; Упорядк. і коментарі Д. Ільницького. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с.
2. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.
3. Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е.М. Мелетинский. – 4-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 736 с.
4. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы. Иллюстрированная энциклопедия / Марк О'Коннелл, Раджи Эйри: [пер. И. Крупичевой]. – М.: Эксмо, 2009. – 256 с.
5. Слов'янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник О.А.Кононенко. – К.: Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр», 2008. – 784 с.

Ключові слова: *образ місяця, міфологема, символ, міфопоетика, світобачення.*

Ключевые слова: *образ луны, мифологема, символ, мифопоэтика, мировоззрение.*

Keywords: *image of the moon, mythologeme, symbol, mythopoetics, world view.*

Цепкало Т.О. Міфологема місяця в поезії Б.-І. Антонича // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 2. Том 26. – Одесса: КУПРИЕНКО, 2013. – С.42-47.